

بسم الله الرحمن الرحيم

آثار صله رحم در آیات و روایات

مهرانگیز جلالی^۱

چکیده

صله رحم در اصطلاح، محبت و سلوک داشتن با خویشان و نزدیکان است و واژه رحم، در صله رحم استعاره برای قرابت و خویشاوندی است؛ چراکه آن‌ها از یک رحم متولد شده‌اند و مراد از رحم یعنی نسبت شناخته شده بین آن دو وجود داشته باشد؛ هر چند نسبت دوری با هم داشته باشند. بنابراین، صله رحم، اتحاد خویشاوندان و اقوام و دیدار خویشاوندان است. هدف از پژوهش حاضر بررسی آثار صله رحم در آیات و روایات به منظور شناخت و درک ثواب و عقاب و ادله سفارش‌های وارده در این زمینه برای درک این فضیله اخلاقی است. نویسنده در قالب مطالعه‌ای توصیفی - تحلیلی، از طریق دسترسی به منابع دست اول اینترنتی و کتابخانه‌ای به بررسی موضوع حاضر پرداخته است. نتایج حاصله آنکه صله رحم دارای نظیر طول عمر، رفع هم و غم، گشایش امور، رفع کدورت و کینه و نزول برکات و افزایش مال و ... است و از اهم واجبات دین مبین اسلام است که بدان بسیار سفارش شده است. این یافته‌ها با یافته‌های از آیات و روایات مطابقت دارد.

کلید واژه‌ها: خویشاوندان، صله رحم، فامیل، قرابت، قطع رحم، نسب.

مقدمه

^۱ سطح ۲، رمشک، حوزه علمیه فاطمه الزهراء.

انسان فطرتاً موجودی اجتماعی است و نیاز به ارتباط و معاشرت با دیگران دارد. یکی از شاخه‌های ارتباطی انسانی، مسئله صله رحم است که در منابع اسلامی بدان بسیار سفارش شده است. وقتی این نیاز به طور صحیح ارضاء شود، زمینه رشد و شکوفایی فرد را مهیا می‌سازد. مسلماً صله رحم نیز دارای آثاری است که که برخی از آثار آن دیر یا زود شاما حال انسان می‌گردد و برخی دیگر از آثار آن بعدها متوجه او می‌گردد. صله رحم نیز این گونه است و خداوند به لطف خود طعم برخی از آثار آن را در همین دنیا متوجه او ساخته تا قبل از ورود به قیامت انسانها نتیجه برخی از اعمال خود را در همین دنیا ببیند و نسبت به قیامت متنبه گردند. وقتی صله‌رحم به طور صحیح و رابطه گرم و مطلوب شکل بگیرد در نتیجه آن فرد احساس شادابی و سلامتی و نشاط می‌کند و از وی رفع کدورت و نارحتی می‌گردد چراکه برخورد و ارتباط با خویشان مزه و لذتی دیگر از سایر ارتباطات با دیگر افراد در زندگی را دارد. از جمله آثار صله رحم گشایش رزق و روزی و افزایش طول عمر و رفع کینه‌ها و کدورت‌هاست که فرد در این دنیا آنها را به دست می‌آورد و در آخرت بهرهمندی از نعمات و جایگاه‌های بهشتی از دیگر آثار اخروی و معنوی آن است. در منابع اسلامی نگاه عطفانه به ارحام، نگاه به نعمت‌های با ارزش الهی است که دوری از این نعمت یعنی قطع رحم کفر نعمت به شمار آمده و انکار خدای متعال و کفر ورزیدن به اوست.^۱

قطع و یا تارک صله رحم پیامدهایی منفی در انتظار اوست که دامن‌گیر اوست در دنیا و آخرت می‌شود.^۲ از جمله مرگ زود هنگام، تنگ‌دستی و فقر، عدم اجازه ورد به بهشت الهی^۳، از دست دادن مال و مقام و رفاه دنیوی^۴ است که در روایات در ضمن احادیثی بدان اشاره شده است.

صله‌رحم آن قدر اهمیت دارد و به آن سفارش شده که اگر خویش و رحم انسان فردی فاسق و ظالم باشد، دستور قطع رحم به آن داده نشده و باید حتماً با او صله رحم انجام شود. حتی در برخی روایات گفته شده که اگر صله‌رحم یکسال نیز طول بکشد باز نیز باید انجام شود. از طرفی دیگر افراد متقی اگر قطع رحم نمودند خود را فقیر و محروم از رزق و روزی الهی نمودند. نیز در اهمیت این مسئله رسول خدا فرمودند:

^۱ مجلسی، بحار الانوار، ج ۷۱، ص ۱۳۸.

^۲ همان، ص ۱۳۴.

^۳ همان، ص ۹۰-۹۱.

^۴ همان.

«وقتی صله رحم در مورد فاسقان چنین اثری را دارد، برای افراد متقی نیز این پیامد وجود دارد».^۱ نیز فرمودند: «اگر اگر یکی از اقوام با خویشان خود قطع رحم کرد، شما قطع رحم نکنید».^۲

نیاز به صله رحم چه بسا نیاز اقتصادی نیست و ثروتمند نیز در جهات دیگری چون نیاز عاطفی، نیاز حمایتی، محبت و دوستی و زدودن اضطراب و ناراحتی‌های روانی و دفاعی به اقوام و خویشاوندان خود نیازمند است؛ از این رو، ضرورت دارد که در زندگی با ارحام ارتباط تعاون مدار و دوستانه برقرار شود و همین از ضرورت‌های تحقیق حاضر است و به جهت اینکه صله رحم دارای فوائد زیادی در سطح فردی و اجتماعی است و اساس آن بر پایه عقل و نقل است از جهت اینکه به حکم عقل انشان نیاز به ارتباط با دیگران دارد و به حکم نقل آیات و احادی بسیاری بر این مهم سفارش نموده است، بنابراین احیای این ارتباط با توجه به حکم عقل و نقل واجب و مهم است.

هدف از این نوشتار تبیین آثار صله رحم از دیدگاه آیات و روایات بوده است و به همین منظور به دنبال دستیابی به پاسخ مناسبی برای یک پرسش اصلی و چند پرسش فرعی می‌باشد. پرسش اصلی این است که آثار صله رحم چیست؟ پرسش‌های فرعی عبارتند از که منظور از صله و رحم چیست؟ کمترین حد صله رحم چیست؟ آیا کسی که به خانه خویشاوند برای انجام صله رحم می‌رود اما او را در نمی‌یابد صله‌رحمش انجام شده یا نه؟ اهمیت صله رحم چیست؟ روش‌های صله‌رحم چگونه است؟ آیات مربوط به صله رحم را نام ببرید؟ آیا صله رحم به طریق مجازی نیز مانند صله رحم در فضای حقیقی است و آثار آن را داراست؟ نویسنده در مسیر پاسخگویی به پرسشهای مذکور با مانع خاصی مواجه نبوده است و مقاله پیش رو کاری است مطالعاتی و منابع آن معمولاً کتب تفسیری و حدیثی و روایی است. از این رو باید روش گردآوری مطالب را توصیفی - تحلیلی دانست.

پیشینه مطالعه در باب صله رحم در بین اندیشمندان اسلامی پر ارج تر از آثار فارسی است. به عنوان مثال:

۱) کتاب «وصال خویشان؛ چشم‌اندازی به صله رحم در آیات و روایات»؛ اثر اقبال حسینی است که در سال ۱۳۸۵ ش نگارش شده است و به مفهوم شناسی و عوامل ضعف یا قطع پیوندهای

^۱ مجلسی، بحار الانوار، ج ۷۱، ص ۱۳۵.

^۲ همان، ص ۱۳۷.

خویشاوندی و پیامدهای مثبت صله رحم و آثار زیان بار صله رحم در قرآن و حدیث پرداخته است.

۲) کتاب «بر مدار آفتاب؛ ترسیم زندگی بر مدار حیات رضوی»؛ مولف محمد حسن پورامینی چاپ شده در سال ۱۳۹۵ش است. در این کتاب که در هفت فصل تنظیم شده در فصل پنجم این کتاب در مورد خانواده و خویشاوندان و صله رحم مختصراً توضیحاتی داده شده است.

۳) مقاله «آثار صله رحم از دیدگاه اسلام و روان شناسی و کاربردهای تربیتی آن»، اثر باقر غباری بناب؛ علی نقی فقیهی و یدالله قاسمی است که در پاییز ۱۳۸۶ش به زیور طبع آراسته گردیده و به بررسی آثار صله رحم از دیدگاه اسلام و روانشناسی با نگاه تربیتی به آن پرداخته شده است.

۴) نوآوری مقاله حاضر در این است که در این مقاله به آثار دنیوی و اخروی و حدود صله رحم و اقسام و آداب صله رحم در فضای مجازی با نگاه آیات و قرآن پرداخته شده است.

صله رحم از دو واژه «صله و رحم» ترکیب شده است که برای روشن شدن معنای دقیق آن به بررسی هر دو واژه می‌پردازیم:

۱-۱- صله:

۱-۱-۱- صله در لغت:

«صله» از نظر لغت شناسی پیوستن دو چیز^۱، احسان و عطا را گویند^۲. صله رحم به معنای «ارتباط با خویشاندان»، اعم از سببی و نسبی است، ولی از آنجا که صله رحم هم تراز با ایمان و تقوا و واجبات دینی بر شمرده شده است و قاطع آن فعلی حرام مرتکب شده و عواقب شومی را برای خود رقم زده است، منظور از خویشاوند فقط خویشاوندی نسبی است که به خویشی معروف است و از طریق خون و رحم مرتبط با انسان است و لو نسبت دوری با انسان داشته باشد و محرمیتی با او نداشته باشد.^۳

۱-۲- صله در اصطلاح:

در تعریف صله رحم گفته‌اند: عبارتند از نیکی کردن به خویشاوندان و همدردی و کمک به آنان با جان و مال و از هر چه خیر است که در توان انسان باشد و قطع رحم به آن اموری گفته میشود که مخالف این رویه باشد.^۴

۲-۱- رحم:

۱-۲-۱- رحم در لغت:

در لغت برای «رَحِم» دو معنا ذکر شده است:

^۱ دهخدا، لغتنامه دهخدا، ج ۷، ص ۱۰۵۱۹.

^۲ مصطفوی، برکه برکت؛ بررسی آثار صله رحم در اسلام، ص ۱۹۲.

^۳ مصطفوی، برکه برکت؛ بررسی آثار صله رحم در اسلام، ص ۱۹۲.

^۴ همان.

۶- یک سوال؟

آیا کسی که به خانه خویشاوند برای انجام صله رحم می‌رود اما او را در نمی‌یابد صله رحمش انجام شده یا نه؟

در جواب باید گفت ثواب صله رحم را می‌برد اما آثار خاصه صله رحم را در نمی‌یابد چون که باید فرد حضورا خویشاوند خود رو دریابد و ببیند.^۱

^۱ نظر نویسنده.

نتیجه گیری

در بررسی های انجام گرفته نسبت به مسئله صله رحم باید گفت که یکی از واجبت الهی است که در کنار ایمان به خدا و علامت مومن بودن و علامت و نشانه تقوا داشتن است.

آثار بسیاری مهم نیز در بر دارد که از جمله مهمترین آن آثار آثار دنیوی که منصر در آثار فردی و اجتماعی است که مهمترین آثار فردی آن طول عمر، افزایش مال و جان و افزایش ثروت و آرامش سلامتی روح و جان و پالایش روح است و آثار اجتماعی آن همبستگی اجتماعی و نظارت اجتماعی و دوری از گناه در برابر خویشاوندان است و آثار اخروی و معنوی آن شامل درجات عالی بهشتی و علامت ایمان و خشنودی پروردگار، شادی قلبها، شادی فرشتگان، ستایش مردم، خفت شیطان، و طول عمر و زیادی رزق، و شادی اموات و زیادی جوان مردی، و فزونی ثواب میگردد.

و در پایان بیان شد که صله رحم در فضای مجازی به مانند صله رحم در فضای حقیقی است و فردی که برای انجام صله به سراغ رحم خویش رفته اما او را در نمیابد ثواب صله را برده اما بنابر نظر نویسنده آثار صله رحم شامل حال او نمی شود. و الله اعلم.

فهرست منابع

* قرآن کریم

- (۱) ابن ادريس عجلى الحلى، فخر الدين ابو عبدالله محمد بن احمد، **السرائر الحاوى لتحرير الفتاوى**، قم: موسسه النشر الاسلامى، التابعة لجماعة المدرسين، چاپ دوم، ۱۴۱۰ق.
- (۲) ابن دريد الازدى، ابوبكر محمد بن الحسن، **جمهرة اللغة**، بيروت؛ لبنان، دارالاعلم للملايين، چاپ اول، ۱۴۰۷ق.
- (۳) ابن شعبه حرانى، حسن بن على، **تحف العقول عن آل الرسول (ص)**، قم: دار الحديث، چاپ اول، ۱۳۸۳.
- (۴) الازهرى، ابو منصور، **تهذيب اللغة**، بيروت: دار احياء التراث العربى؛ دارالكتب العلمية، چاپ اول، ۲۰۰۱م.
- (۵) بحراني، سيد هاشم، **البرهان فى تفسير القرآن**، تهران: چاپ اول، ۱۴۱۶ق.
- (۶) پورصديقى، شجاعت؛ ضابط، شادى؛ افشاني، سيد عليرضا؛ «نقش فناورى‌هاى ديگيتالى در برقرارى صلہ رحم»، فصلنامه مطالعات فرهنگ ارتباطات، شماره ۵۳، بهار ۱۴۰۰ش، صص ۱۱۵-۱۳۷.
- (۷) حرّ عاملی، محمد بن حسن، **وسائل الشيعه**، قم: مؤسسه آل البيت لإحياء التراث، چاپ بيست و نهم، ۱۴۱۶ق.
- (۸) حلى، محقق، **شرايع الاسلام فى مسائل الحرام والحرام**، قم: اسماعيليان، چاپ دوم، ۱۴۰۸ق.
- (۹) خطيب بغدادى، ابوبكر احمد بن على بن ثابت، **الفقيه والمتفقه**، عربستان؛ رياض: دار ابن جوزى، چاپ اول، ۱۴۲۱ق.
- (۱۰) دهخدا، على اكبر، **لغت نامه دهخدا**، تهران: موسسه انتشارات، چاپ دوم، ۱۳۷۷ش.
- (۱۱) شهيد ثانى عاملی، زين الدين بن على، **مسالك الافهام الى تنقيح شرايع الاسلام**، قم: موسسه المعارف الاسلاميه، چاپ اول، ۱۴۲۳ق.

- ۱۲) شیخ طوسی، محمد بن حسن، **الخلاف**، تهران: دفتر نشر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، چاپ دوم، ۱۳۷۸ ش.
- ۱۳) شیخ طوسی، محمد بن حسن، **المبسوط فی فقه الامامیه**، تهران: المکتب المرتضویه، چاپ دوم، ۱۳۷۸ ق.
- ۱۴) شیخ طوسی، محمد بن حسن، **امالی شیخ طوسی**، قم: اندیشه هادی، چاپ اول، ۱۳۸۸ ش.
- ۱۵) صدوق، محمد بن علی بن بابویه، **الامالی**، تهران: کتابچی، چاپ ششم، ۱۳۷۶ ش.
- ۱۶) صدوق، محمد بن علی بن بابویه، **الامالی**، تهران: کتابچی، چاپ ششم، ۱۳۷۶ ش.
- ۱۷) طباطبائی، سید محمد حسین، **المیزان فی تفسیر القرآن**، ترجمه: ناصر مکارم شیرازی و دیگران، قم و تهران: بنیاد علمی فرهنگی علامه طباطبائی، رجاء، چاپ هفتم، ۱۳۸۶ ش.
- ۱۸) طبرسی، علی بن حسن، **مشکاة الانوار فی غرر الاخبار**، قم: دارالحدیث، چاپ اول، ۱۴۱۸ ق.
- ۱۹) طریحی، فخر الدین بن محمد، **مجمع البحرین**، تهران: مرتضوی، چاپ اول، ۱۳۶۲ ش.
- ۲۰) عاملی، شهید اول محمد بن مکی، **القواعد والفوائد**، قم: مفید، چاپ اول، ۱۴۰۰ ق.
- ۲۱) علامه حلی، حسن بن یونس، **تذکره الفقهاء**، قم: موسسه آل البيت عليهم السلام لاحیاء التراث، چاپ اول، ۱۴۰۰ ق.
- ۲۲) فتال نیشابوری، محمد بن احمد ابو علی، **روضه الواعظین و بصیره المتعظین**، قم: انتشارات رضی، چاپ اول، ۱۳۷۵ ش.
- ۲۳) فراهیدی، خلیل بن احمد، **ترتیب کتاب العین**، بیروت: موسسه الاعلمی للمطبوعات، طبعه الاولى، ۱۴۰۸ ق.
- ۲۴) فیض کاشانی، محمد بن شاه مرتضی، **الوافی**، اصفهان: عطر عترت، ۱۴۳۰ ق.
- ۲۵) فیومی، احمد بن محمد، **مصباح المنیر**، قاهره: دار المعارف، الطبعه الثانيه، ۱۳۹۷ ق.
- ۲۶) کلینی، ابو جعفر محمد بن یعقوب، **اصول کافی**، چاپ دوم، قم، دار الحدیث، ۱۴۳۰ ه.ق.
- ۲۷) کلینی، محمد بن یعقوب، (۱۳۷۰)، **الکافی**، تهران: دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی، ۱۳۷۰ ش.
- ۲۸) مجلسی، سید محمد باقر، **بحار الانوار**، بیروت: موسسه الوفاء، چاپ اول، ۱۴۰۴ ق.

- ۲۹) محقق کرکی، علی بن حسین، جامع المقاصد فی شرح قواعد، قم: موسسه آل البيت عليهم السلام لاحياء التراث، چاپ اول، ۱۴۱۱ق.
- ۳۰) مشکینی اردبیلی، علی، المواعظ العددیه، قم: دارالحديث، چاپ اول، ۱۳۹۲ش.
- ۳۱) مصطفوی، سمیه، «برکه برکت؛ بررسی آثار صله رحم در اسلام»، ماهنامه علمی تخصصی؛ رادیو شهریور، رادیو تهاجم فرهنگی و جوانان، صدای جمهوری اسلامی ایران، شماره ۵۶، ۱۳۹۰ش.
- ۳۲) مفردات راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات الفاظ القرآن، چاپ اول، بیروت: دار القلم، ۱۴۱۷ق.
- ۳۳) میرزایی، رضا؛ عطاری، ابوالفضل؛ عوقی، حسین، «مقصود از رحم در صله رحم»، نشریه فقیهانه؛ فقه و اصول، شماره ۲، بهار ۱۳۹۶ش.
- ۳۴) نجف، محمد مهدی، صحیفه الامام الرضا علیه السلام، مشهد: الجئۃ الثقافیۃ للمؤتمر العالمی للامام الرضا علیه السلام، چاپ اول، ۱۴۰۴ق.